

lomása, YIVO-levéltár, 768. akta, 3647. jegyzőkönyv. Kistarcsára vitték, ahonnan április 28-án, az első, Auschwitzba tartó vonattal deportálták.

9. C. A. Macartney, 2:255. o. Lásd még Ránki György: *1944. március 19.* Kosuth, Bp., 1968, 92. o.

10. *RLB*, 246. dok.

11. *Uo.*, 247. dok.

12. NOKW-1995.

13. Noha a zsidók gettóba tömörítésére vonatkozó hivatalos kormányrendelet csak április 27-én született meg, a kárpát-ukrajnai zsidókat már április 16-tól kezdve gettókba kényszerítették. Lásd a 17. fejezetet.

14. *RLB*, 251. dok.

15. A dokumentumokat a szerzőhöz 1993. április 29-én Valas György (Budapest) juttatta el.

16. *Uo.*

17. A Rabbiképző gyakorlatilag október 15-ig Gestapo-börtönként szolgált, ekkor a Szálasi-kormányzat az Államvédelmi Központ börtönévé alakította át. Lévai, *Fekete könyv*, 93. o. Lásd még Feldmann Tibor személyes elbeszélését a YIVO-levéltárban, 768/3620.

18. Röviddel a felszabadulás előtt Ubrizsi Svájcba menekült. Hasonlóan szadista helyettesét, Kiss XII. Jánost azonban letartóztatták, és 1946-ban tizenkét évre ítélték. Sós Endre: „Ubrizsi.” *Új Élet*, Bp., 1946. október 31., 9. o.

19. A németek több ezer zsidó internálását tervezték Csepelen: 850-et a város különböző részein, 750-et a Mauthner gyárban, 500-600 „prominens budapesti zsidót” a Weiss Manfréd Művek keleti szárnyában, 600-at a nyugati szárnyban, 450-et a Művek északi részében, 300-at a Soroksári úton és 600-at a Tsuk Szőrmegyárban. *RLB*, 252. dok. Hogy milyen volt az élet az Országos Rabbiképző Intézetben és a kistarcsai táborban, lásd Bramer Frigyes: „Koncentrációs tábor a Rabbiképző épületében” In: *Évkönyv, 1971–1972*, Szerk.: Scheiber Sándor. Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete, Bp., 1972, 219–228. o.; Katz Dezsóné szül. Ungár Ilona beszámolóját, akit 1944. március 20-án Budapest egyik vasúti pályaudvarán tartóztattak le, azután Kistarcsára, majd április 29-én Auschwitzba vittek, lásd *Vádirat*, 1:28–30. o. Lásd még a YIVO-nál található alábbi személyes visszaemlékezéseket: Weiser Józsefné (771/3276), Koltay A.-né (771/3523), Lissauer Zoltán (772/2122), Hamvai Lajos (773/1693), Löwy Ernő (773/1707) és Reichard Károly (773/1711).

20. Mint sok más tisztességes keresztényt, aki az üldözött zsidók érdekében közbenjárt, Vasdényeit is a Yad Vashem legnagyobb kitüntetésével tüntették ki 1969. november 11-én: Becsület Érdemrendet és az Igaz Keresztényeknek kijáró igazolványt kapott, és jogot nyert arra, hogy fát ültessen el az Igazak Sugárútján a jeruzsálemi Yad Vashemben.

21. Lévai, *Zsidósors Magyarországon*, 236–237. o. Lásd még Bramer Frigyes: „Zsidó túsok – Kistarcsa 1944 B pavilon.” In: *Évkönyv, 1973–1974*, 340–351. o. A Kistarcsáról történő utolsó deportálás részleteiről lásd a 25. fejezetet.

22. Wilhelm Károlyt például, akit röviddel a náci vezetőkkel való találkozása után, március 20-án délután tartóztattak le, Krumey engedte szabadon, aki az Astoria Szállóban, amely akkor Eichmann különleges alakulatának központja volt, felismerte. Lévai, *Fekete könyv*, 92. o. Freudigernek Wisliceny segítségével sikerült kiszabadítania fivérért a Röck Szilárd u. 26. alatti internálótáborból. Freudiger és Wisliceny üzletelésének részleteiről lásd a 14., 23. és 29. fejezetet.

23. Lévai, *Fekete könyv*, 89. o.